

Het arbeidersfeminisme van de Marie Mineur (België, 1970-1978)

Claudine Marissal

Ze scanderen hun opstandigheid, zingen hun eisen, ze roepen op tot eenheid in de arbeidersklasse, tot solidariteit (...). 600 vrouwen op straat, waardig in hun ernst, mooi in hun opstandigheid, vrolijk in hun actie, jong, erg jong, minder jong, Waals, geïmmigreerd, allemaal samen, verenigd, bewust.¹

Alhoewel seksediscriminatie alle sociale milieus treft, gaven in België vooral gecultiveerde en hoogopgeleide vrouwen uit goeie milieus vorm aan het feminisme.² Organisaties uit de socialistische arbeidersbeweging formuleerden weliswaar in de eerste helft van de twintigste eeuw enkele eisen omtrent seksegelijkheid, maar volgens de dominante visie in de beweging had de klassenstrijd voorrang op de strijd voor gelijkheid tussen vrouwen en mannen. De focus lag op de belangen van mannelijke werknemers. Bovendien verdedigde de arbeidersbeweging – zeker de christelijke – nog vaak een gezinsmodel waarin vrouwen en mannen duidelijk onderscheiden rollen opnamen. Er was kortom weinig aandacht voor de belangen van arbeidersvrouwen en de combinatie van de woorden ‘feminisme’ en ‘arbeiders’ – was een zeldzaamheid.

In de jaren 1960-1970 bloeiden zo'n beetje overall protestbewegingen op, met communistische, pacifistische of Derde Wereld-inspiratie. Ze ontstonden in linkse intellectuele kringen, waarin een nieuwe arbeiderselite was opgenomen. Vanuit een marxistische lezing van de sociale verhoudingen beklagden ze zich over het feit dat individuen zich van zichzelf vervreemden door de strakke organisatie van gezin en samenleving, en door de taboes inzake seksualiteitsbeleving. Ze wilden de maatschappij ten gronde veranderen. In het kielzog van hun eisen, die aan kracht wonnen met mei 1968, zette een ‘nieuw’ feminisme de bevrijding van vrouwen op de agenda. Begin jaren zeventig bereikte dit feminisme België. Linkse

---

¹ J. Vercheval, ‘Marie Mineur, La Louvière’, *Bécassines en lutte* 7 (1977) 5.

² C. Jacques, *Les féministes belges et les luttes pour l'égalité politique et économique, 1914-1968* (Brussel 2013) 14, 32.

vrouwen met uiteenlopende profielen sloten erbij aan: Frans- en Nederlandstalig, kortgeschoold en universitair opgeleid, vrijzinnig en katholiek, elk op hun manier bij het feminisme aanbeland. Er ontstonden kleine groepen: in 1970 de (Belgische) Dolle Mina's en Marie Mineurs, in 1971 de Groupe d'Action pour la Libération des Femmes (GALF) en het Front de Libération des Femmes (FLF). Vol enthousiasme zetten ze ludieke, spontane en subversieve acties op die meteen veel weerklank kregen in de media.

Marie Mineur

De meeste Belgische feministes van de 'tweede golf' waren linkse intellectuele vrouwen die banden hadden met de studentenprotestbeweging. Marie Mineur onderscheidde zich daarvan, met haar verankering in arbeidersmiddens. Jeanne Vervoort (beter gekend onder de naam van haar echtgenoot, Vercheval), een prille dertiger uit een arbeidersfamilie in de streek van La Louvière, was een van de boegbeelden van deze beweging. Toen zij in 1970 Chantal De Smet op de radio hoorde vertellen over de oprichting van Dolle Mina Vlaanderen, besliste ze enthousiast om met een gelijkaardige groep te starten in Wallonië. Jeanne Vercheval was vertrouwd met strijdbewegingen. Begin jaren zestig, ze werkte toen als kapster, behoorden zij en haar man, de fotograaf Georges Vercheval, tot de trouwe bezoekers van het Brusselse Théâtre populaire.³ Dit 'proletarische' toneelhuis inspireerde zich op Bertold Brecht en sprak jonge militanten aan die aanleunden bij de communistische partij. In dat artistieke en maatschappelijk geëngageerde milieu maakte Jeanne Vercheval kennis met marxistische maatschappijanalyses en het militante leven. In 1963 sloot ze aan bij een maoïstische afsplitsing van de communistische partij. Ze coördineerde tot 1967 pacifistische en anti-imperialistische groepen die streden tegen de oorlog in Vietnam, ook was ze actief betrokken bij de antiatoommarsen die tijdens de jaren zestig een groeiend succes kenden. Jeanne Vercheval groeide uit tot een doorgewinterd militante, maar in 1967 leidden de

---

³ Jeanne Vercheval legde professioneel een eerder chaotisch parcours af, waarbij ze jobs aannam al naargelang ze zich aandienden: kapster, animatrice, arbeidster, journaliste en redactrice, persattaché bij het Europees Parlement.

diepgaande tegenstellingen die het Belgische communisme verdeelden tot een hele reeks uitsluitingen, waaronder die van haarzelf. Het feminisme van de 'tweede golf' gaf enkele jaren later een nieuwe impuls aan haar militantisme.

Afb. 1 Affiche van Marie Mineur. Privécollectie.

In 1970 richtte Jeanne Vercheval de Marie Mineur op in de industriestreek van La Louvière. De naam van de beweging herinnerde aan een militante arbeidster uit Verviers die in 1872 de enige vrouwenafdeling van de Internationale Arbeiders-Associatie (of Eerste Internationale) had opgericht. Hij verwees ook naar de onderwerping van vrouwen: 'Marie = verpersoonlijking van de vrouw. Mineur(e) = zelfs als volwassene is ze afhankelijk van een

man, dus minderjarig ten opzichte van hem'.⁴ De eerste actieve kern van Marie Mineur bestond uit een tiental jonge vrouwen, collega's en vriendinnen van Jeanne Vercheval. Ze waren tussen de 22 en 35 jaar oud en onderwijzeres, ouvreuse, rekkenvulster, animatrice, zelfstandige, arbeidster, werkloos. Enkelen hadden ervaring in het militantisme, anderen niet. Sommigen kregen steun van hun omgeving, anderen hadden af te rekenen met onbegrip, onverdraagzaamheid of zelfs geweld van hun partner. In enkele gevallen leidde de bewustwording van de discriminatie thuis tot een scheiding.

Van meet af aan getuigden de Marie Mineurs van libertaire aspiraties en verwierpen ze alle structuur en hiërarchie. Ze vergaderden bij elkaar en spraken onder vrouwen over hun dagelijks leven, de werkomstandigheden, het leven als koppel en de kinderen. In 1971 verspreidden ze de brochure *Marie Mineur: Mouvement de libération de la femme. 1ère année*, waarin duidelijk revolutionaire en egalitaire verlangens doorklonken: 'We moeten alles in vraag stellen, neerhalen wat er bestaat en een samenleving tot stand brengen waarin geen enkel menselijk wezen nog door een ander menselijk wezen kan worden uitgebuit'.⁵ De eisen draaiden rond de noodzakelijke autonomie van vrouwen, hetzelfde recht op onderwijs en werk als mannen, het recht om inzake seksualiteit en abortus over hun eigen lichaam te kunnen beslissen. Ze kwamen met nieuwe ideeën, wekten interesse en trokken meteen de aandacht van de pers. Ook in Charleroi, Bergen, Doornik, Luik, Namen en Brussel ontstonden groepen van Marie Mineur. Qua sociale samenstelling waren deze groepen, die meestal een kortstondig bestaan kenden, meer gevarieerd dan de kern in La Louvière.

Wij zijn de kleine komieken

Zij die schrik hebben van niets, die op de muren van gesloten
fabrieken VRIJHEID! kalken.

Wij zijn de relschopsters

---

⁴ Marie Mineur, *Marie Mineur: Mouvement de libération de la femme. 1ère année* (La Louvière 1971). Dolle Mina verwijst naar socialiste en feministe Wilhelmina Drucker (1847-1925). V. van de Loo, *De vrouw beslist: de tweede feministische golf in Nederland* (Amsterdam 2000).

⁵ Ibidem.

Zij die zeggen ‘wij aborteren’
Zij die het hoofd opheffen en in de ogen kijken
Zij die houden van de vrouwen, de mannen, de zwarten, de
kinderen, en van alle onderdrukten, alle paria’s van een
amorele samenleving.
Wij zijn de piratenvrouwen
Zij die verschijnen wanneer ze het minst worden verwacht.
Wij zijn de vulgairen
Die mannen-billenknippers een mep verkopen
Die tieren wanneer een agent hen arresteert.
Wij zijn de immorelen
Die vakbondsafgevaardigden een schop onder hun kont
geven.
Wij zijn de heiligschensters
Die weigeren werklozen te baren.
Wij zijn de prostituees
Zij die niet langer willen werken zonder iets te verdienen
Zij die weigeren te vrijen wanneer ze geen zin hebben.
Wij zijn bouwsters
Zij die een nieuwe wereld zullen bouwen
Met jullie allemaal ... onze zusters
Met jullie allemaal ... onze broeders.
De Marie Mineur⁶

Arbeidsters aan de basis

Vanaf het ontstaan ging Marie Mineur prat op haar verankering in arbeidersmiddens: ‘Ons doel is voornamelijk om vrouwen uit bescheiden milieus te bereiken. Werkende vrouwen, echtgenotes en dochters van arbeiders. Onze beweging stelt zich dus ten dienste van wie minder bevoordeeld is’.⁷ De eerste actie was een bevraging van de arbeidsters van enkele fabrieken uit de streek van La Louvière: over hun arbeidsomstandigheden en gezinsleven, en wat ze anders wilden. De resultaten ervan sterkten de Marie Mineurs in de overtuiging dat er nood was aan actie, en dat ze daarvoor de werkplaats dienden op te zoeken. Omdat de arbeidsters vaak

---

⁶ ‘Les Marie Mineur’, *La condition féminine*. Themanummer van *Cahiers du Libre Examen* (Brussel 1972) 17.

⁷ Marie Mineur, ‘Marie Mineur’, 1.

kortgeschoold of zelfs ongeletterd waren, ruilden ze het traditionele instrumentarium van de militant (pamfletten en affiches) in voor directe communicatie: ze namen het woord op de markt, aan de ingang van fabrieken, tijdens pauzes op het werk... De ontvangst was meestal hartelijk. De Marie Mineurs kenden het milieu waartoe ze zich richtten, hun dwarse en vrolijke stijl sprak aan en hun argumenten en eisen sloten naadloos aan bij de verzuchtingen van de arbeidsters: lage lonen, penibele werkomstandigheden en bijna niemand die hun verdediging opnam.

Door de jaren zeventig heen mengden de Marie Mineurs zich in de sociale conflicten die talrijk losbarstten in hun regio. De streek was zwaar getroffen door de economische crisis en bedrijfsherstructureringen. Ze informeerden arbeidsters over hun rechten, schreven en verspreidden pamfletten, protesteerden al zingend en met sketches, organiseerden meetings, steunfeesten, betogingen en stakingsposten, namen deel aan bedrijfsbezettingen, porden vakbondsafgevaardigden aan wanneer zij zich te passief of zelfs vrouwonvriendelijk opstelden en zochten de steun van vakbonden en politici. Jeanne Vercheval herinnert zich:

We waren erbij tijdens de stakingen, er werd ons hulp gevraagd voor de stakersposten. Soms gingen we simpelweg de kinderen ophalen aan school. We waren er. We waren beschikbaar. En dat is wat de arbeidsters uit de buurt geleidelijk aan wisten: “we bellen Marie Mineur!”⁸ Vrouwen die zich plots sterk voelden, omdat ze ondersteund werden door een groep vrouwen die een grote mond durfden opzetten.⁹

Stigmatisering deerde de Marie Mineurs niet. Ze kregen regelmatig te horen opgewonden standjes te zijn, maar eisten het recht op om emotioneel te reageren op sociaal onrecht.

---

⁸ Archief- en Onderzoekscentrum voor Vrouwengeschiedenis Brussel (hierna AVG), Interview J. Vercheval en C. De Smet door: C. Marissal, 9 september 2010.

⁹ J. Vercheval: tussenkomsst ‘L’art de militer’ tijdens de studieweek van Vie Féminine, plenaire sessie, 3 juli 2010.

Kameraden, we eisen het recht op om ‘gepassioneerd’, ‘geïrriteerd’ te zijn, want de strijd voor sociale rechtvaardigheid is PASSIONEREND! Te veel vakbondsmensen hebben hun enthousiasme verloren (...). Hun gebrek aan passie, hun gebrek aan verbeeldingskracht heeft veel arbeiders ontmoedigd en doen afhaken.¹⁰

Ze maakten bezwaar tegen de afwezigheid van vrouwen in de organen voor sociaal overleg en de vakbondsleiding, en ondersteunden hen die zich in bedrijf of vakbond inzetten voor de vrouwenzaak. Er ontstond een warme band van wederzijdse steun met Marie-Henriette Pirard (roepnaam Miette), initiatiefneemster en van 1967 tot 1982 medeverantwoordelijke voor de Service syndical féminin van de Confédération des Syndicats Chrétiens (CSC). Miette Pirard zorgde onder meer voor de opleiding van vrouwelijke vakbondsmilitanten in de fabrieken van de regio van Le Centre. Om mannelijke vakbondsafgevaardigden aan te sporen tot actie, dreigde ze al eens met de tussenkomst van Marie Mineur. Ook met de Jeunesse Ouvrière Chrétienne (JOC) waren er goede contacten: de JOC nodigde Marie Mineur uit voor ontmoetingen over de arbeidersstrijd, maar ook om te praten over seksualiteit en geboortebeperving.

In 1976 werd de verdediging van werkloze vrouwen een nieuwe prioriteit voor Marie Mineur. Bedrijfsherstructureringen en –sluitingen namen hand over hand toe en troffen in hoge mate laaggeschoolde vrouwelijke werkkrachten, die geconcentreerd zaten in zwakke economische sectoren. Het percentage vrouwen bij de uitkeringsgerechtigde werklozen steeg sterk, van 28 procent in 1964 naar 60 procent in 1977.¹¹ De meesten van hen hadden het erg moeilijk om ander werk te vinden. Om de uitgaven in de werkloosheid te doen dalen, probeerde de overheid het aantal

---

¹⁰ Privéarchief van: J. Vercheval, brief van: R. Harvengt, J. Vercheval, M. Majot, Y. Liard en Chr. Rigomont (Marie Mineur) aan de Kameraden, 4 april 1977.

¹¹ G. Desolre ed., *Instruments pour l'élaboration d'indicateurs sociaux sur l'égalité de traitement des hommes et des femmes dans l'emploi: étude statistique entreprise à la demande du Ministre de l'Emploi et du travail. Secrétariat de la Commission du travail des femmes* (Centre National d'Etudes et de Recherches Socio-Economiques [CERSE] 1978) 86.

rechthebbenden te beperken. Vooral vrouwen verloren op die manier hun uitkering, wat de kwetsbaarheid van hun situatie nog verhoogde. In 1977 verklaarde Marie Mineur:

We voelen ons betrokken bij het zware probleem van de werkloosheid omdat we weten dat werkloosheid financieel en psychologisch een echt drama is voor de meeste vrouwen, maar ook voor het koppel, voor het gezin. We zijn gekwetst en vernederd door de manier waarop over werkloze vrouwen wordt gesproken: door politici, door mensen in de straat, door winkeliers, door arbeiders, in de fabrieken, door werknemers die zelf de dreiging van werkloosheid voelen, door de mannelijke werklozen zelf (...). De oude criteria blijven overeind: mannen ondersteunen hun gezin, vrouwen zorgen voor een bijverdienste.¹²

We beseffen dat in tijden van crisis altijd de vrouwen het meest getroffen zijn, het meest het mikpunt, het meest gemanipuleerd, het meest 'schuldig' (...). Het immense project aanvatten om de werkloze vrouwen van onze streek te verlossen van hun schuldgevoelens was een uitdaging, dat beseften we (...). Vrouwen helpen om uit hun isolement te komen, hen helpen om hun angst te overstijgen, samen vechten tegen moedeloosheid, luidop zeggen wat de meesten van ons denken, dat is een geduchte opdracht(...).¹³

Marie Mineur wilde de vooroordelen over vrouwelijke werklozen aanpakken en bleef de uitsluitingen aanklagen. De organisatie zette ontmoetingen op met werkloze vrouwen, waarschuwde over de maatregelen die hen dreigden te treffen en legde uit hoe ze zich daartegen konden beschermen. Marie Mineur startte en coördineerde ook een dozijn comités van werkloze vrouwen in de streek van La Louvière. Die comités brachten honderden vrouwen op straat, voor het recht op arbeid, tegen de uitsluitingen en ter verdediging van al wie zonder werk zat.

De Marie Mineurs verzetten zich breder tegen het kapitalistische en patriarchale systeem dat vrouwen dubbel discrimineerde. De beroepsopleidingen lagen onder vuur, omdat die

---

¹² J. Vercheval en R. Harvengt, *Livre blanc sur le chômage des femmes* (1977) 3.

¹³ Vercheval, 'Marie Mineur', 5.

vrouwen oriënteerden naar onderbetaalde jobs in zwakke sectoren. Marie Mineur uitte scherpe kritiek op de schrijnende loonongelijkheid, de gegenderde hiërarchie op de werkvloer en de afstompende arbeidsomstandigheden. Op de valkuil van het deeltijds werken ook, dat vrouwen financieel afhankelijk hield, en op het gebrek aan collectieve diensten zoals kinderkribbes en naschoolse opvang. Marie Mineur eiste met kracht de gelijkheid van mannen en vrouwen op het werk.

Allianties smeden

De Marie Mineurs stonden niet alleen in hun strijd. Ze onderhielden hartelijke relaties met andere feministische organisaties die de jaren zeventig kleurden. Vanaf het begin was er een vruchtbare samenwerking met de Vlaamse en Nederlandse Dolle Mina's. In oktober 1971 namen Marie Mineurs en andere Belgische feministes deel aan het Dolle Mina-congres in Zwolle. Ze ontmoetten er afgevaardigden van de Amerikaanse Women's Liberation Movement en de Franse Mouvement de Libération des Femmes. In mei 1972 was Marie Mineur aanwezig op de Journées de dénonciation des crimes contre les femmes in Parijs. Het feminisme van Marie Mineur werd ook gevoed door de boeken die Jeanne Vercheval las: *The Female Eunuch* van Germaine Greer, *The Golden Notebook* van Doris Lessing. Al met al bleef de internationale invloed evenwel beperkt. De eisen van Marie Mineur kregen vooral vorm via Belgische contacten (van wie sommigen wel nauwe banden met het buitenland onderhielden). Er waren de Vlaamse Dolle Mina's, maar ook het FLF et de GALF (opgericht in 1971) en vervolgens de Groupement de Recherche et d'Information Féministes (GRIF, opgericht in 1973). Stuk voor stuk werden deze organisaties gedragen door linkse intellectuelen die eenzelfde revolutionair ideologisch kader hanteerden en het patriërchaat en de kapitalistische uitbuiting heftig bestreden. Met ludieke en mediagenieke acties, spontaan en spottend van toon, eisten ze vrouwenbevrijding en een diepgaande hervorming van de samenleving. De banden waren hartelijk, de debatten heftig en de acties wekten de nieuwsgierigheid van de media. Net als Marie Mineur eisten deze organisaties gelijkheid in de opvoeding, in het

onderwijs en op het werk, een eerlijke verdeling van huishoudelijk werk, recht op anticonceptie en abortus. Geschokt door de objectivering van vrouwenlichamen (pornografie, reclame) en de taboes rond seksualiteit, pleitten ze voor een veralgemeende seksuele opvoeding, de vrije verkoop van voorbehoedsmiddelen, en het recht op vrije en gratis abortus.

Afb. 2 Marie Mineurs op het congres van Dolle Mina in Zwolle, 1972. © Rose-Marie François (www.rosemariefrancois.eu).

Samen maakten ze een brochure die emblematisch blijft voor het Belgische feminisme van de tweede golf: *Le petit livre rouge des femmes*, vertaald als *Het rode boekje van de vrouw(en)*.¹⁴ De initiële teksten, het resultaat van maandenlange geanimeerde debatten tussen een vijftiental feministes met uiteenlopende achtergronden, waren het werk van schrijfster Marie Denis (pseudoniem van Eliane Stas de Richelle).¹⁵ Voor de finale versie kreeg ze de hulp van journaliste

---

¹⁴ Het idee voor de titel kwam van het *Rode boekje van scholieren*, dat even voordien was verschenen en jongeren uitnodigde om in verzet te komen tegen de dominantie van volwassenen.

¹⁵ Marie Denis, geboren in 1920 en moeder van zes kinderen, kwam uit een burgerlijk en katholiek milieu. Ze schreef meerdere romans, werkte mee aan enkele tijdschriften en toonde zich gevoelig voor de kwestie van

Suzanne Van Rokeghem en van Jeanne Vercheval.¹⁶ Er groeide een diepe vriendschap tussen de drie vrouwen, die tot ver na de jaren zeventig samenwerkingen opzetten. Maar eerst was er dus *Le petit livre rouge des femmes*, dat de strijd voor gelijkheid voerde aan de hand van voorbeelden uit het dagelijkse leven van vrouwen, en in de spontane, opstandige stijl die het nieuwe feminisme kenmerkte. De taboes rond lichaam en seksualiteit werden aangepakt met tekeningen van de geslachtsorganen en pleidooien voor het recht op genot, en voor geboortebeperving en abortus. *Le petit livre rouge* en *Het rode boekje* waren te koop op de eerste nationale Vrouwendag (11 november 1972) en dezelfde avond uitverkocht. Er volgden meerdere herdrukken.¹⁷ Die eerste Vrouwendag werkte trouwens ook verbindend voor het Belgische feminisme. Een koortsachtige voorbereiding mobiliseerde gedurende enkele maanden activistes uit verschillende bewegingen. De dag zelf was een onverhoopt succes: de Vrouwendag bracht zo'n achtduizend vrouwen samen in Brussel. De Marie Mineurs werkten de thema's arbeid, vakbondsactie en huishoudelijk werk uit en verzamelden zowel getuigenissen als materiaal voor sketches en mimes.

Marie Mineur was ook betrokken bij enkele tijdschriften van de tweede golf: *Et ta sœur*, *Bécassines en lutte* en vooral de *Cahiers du GRIF*. Dat laatste, een initiatief van filosofe Françoise Collin,¹⁸ maakte vanaf 1973 de theoretische inbreng van het nieuwe Belgische feminisme bekend bij een breder intellectueel en internationaal publiek, met name in Franstalige landen. De aanwezigheid van Marie Mineur maakte de redacties van deze tijdschriften gevoeliger voor de arbeiderskwestie en voor de sociale dimensie van de strijd voor

---

seksongelijkheden. Ze onderhield onder andere contact met Simone de Beauvoir.

¹⁶ Suzanne Van Rokeghem, geboren in 1947, werkte voor het weekblad *Femmes d'Aujourd'hui* en het dagblad *Le Soir*. Ze volgde van dichtbij het feminisme van de tweede golf in Frankrijk en de Verenigde Staten.

¹⁷ In enkele maanden tijd werden 15.000 exemplaren verkocht van de Franse editie. De Nederlandstalige editie verscheen gelijktijdig, in kleiner formaat, bij uitgeverij Sonnevillie.

¹⁸ Françoise Collin (1928–2012) was doctor in de filosofie van de Universiteit de Louvain en toen auteur van twee boeken, *Le jour fabuleux* (1960) en *Rose qui peut* (1961).

seksegeïjkheid. Keer op keer spoorde Marie Mineur collega-feministes aan om de belangen van arbeidsters te behartigen, om revolutionair te denken, om een meer directe en minder intellectuele toon te hanteren en om uit te gaan van concrete situaties uit het dagelijks leven van vrouwen. Jeanne Vercheval was erg positief over de open en verrijkende sfeer bij de *Cahiers du GRIF*, en over de wisselwerking tussen de meer theoretische benadering van het blad en haar pragmatische militantisme in arbeidersmiddens:

Ik ging kracht zoeken bij de intellectuelen. Voor mijn werk als basismilitante had ik het nodig om te worden gevoed, had ik die vergaderingen in Brussel nodig (...) de vergaderingen van de GRIF hielpen me feministe te blijven. Want wanneer je bezig bent met het dagdagelijkse van vrouwen, dan eindig je als sociaal assistente, niet als feministe.¹⁹

In 1974 gaf ze met historica en christen-democratisch activiste Hedwige Peemans-Poullet²⁰ vorm aan een nummer voor werkende vrouwen, *Les femmes font la fête, les femmes font la grève*. Ze herhaalden dat initiatief in april 1977, met het nummer *Leurs cris, nos luttes*. Jeanne Verscheval schreef voor de *Cahiers du GRIF* onder meer over ongelijkheid op het werk en in relaties met mannen, over de crisis, werkloosheid, verzet en stakingen – steeds vertrekkend van persoonlijke getuigenissen van arbeidsters.

De abortuskwestie

Eén van de grote eisen van het feminisme van de tweede golf betrof vrije en gratis abortus. Volgens het Strafwetboek (1867) was abortus een misdrijf, en de wet van 1923 verbood alle reclame voor contraceptieve middelen (dit verbod werd opgeheven in 1972). Vanaf 1970 spraken de Marie Mineurs in hun interne bijeenkomsten over de

---

¹⁹ AVG, Interview J. Vercheval en C. De Smet door: C. Marissal, 9 september 2010.

²⁰ Historica Hedwige Peemans-Poullet, geboren in 1933, werd in 1975 attaché bij de Commissie Vrouwenarbeid van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid en in 1977 hoofdredactrice van het tijdschrift *En marche* van de Alliance nationale des mutualités chrétiennes.

taboes rond seksualiteit en over de ontredde van vrouwen die ongewenst zwanger bleken. Ze trotseerden de wet en gaven arbeiders schriftelijk en mondeling informatie, op markten, aan de ingang van bedrijven. Jeanne Vercheval herinnert zich dat ze van een bedrijfsbezetting gebruik maakte om met de werkneemsters over hun dagelijkse problemen te spreken, ook over contraceptie en abortus:

Gedurende acht dagen heb ik met hen de fabriek bezet. Het was vreselijk. Meisjes van 16, (...) vrouwen die niet konden lezen. Ze waren super-uitgebuut (...). Er was niet alleen ongelijkheid op het werk, het ging ook over thuis, over huwelijkscontracten, over voorbehoedsmiddelen, over abortus .... Ik sprak er ook over dingen van elke dag. En als een vrouw zei: 'ja, maar ik, mijn man, ik zou niet durven', dan slaagde ik erin de andere vrouwen te laten praten, zodat de discussie zich vanzelf verder zette (...). Je kan niet zeggen dat ze alles in vraag stelden, maar ik was er zeker van dat ik een zaadje had geplant. Je zaait iets en dan zie je wat ze ermee doen.²¹

De abortuskwestie was ook een sociale kwestie, want anders dan vrouwen uit goeie milieus, konden vrouwen uit arbeidersmiddelen geen betrouwbare contraceptie of een veilige abortus in het buitenland betalen. Met de hulp van Dolle Mina zorgde Marie Mineur al in 1970 voor een clandestiene route naar Nederland voor vrouwen die een abortus nodig hadden, aangevuld met hulp op het lokale niveau. Vanaf 1971 werkten de Marie Mineurs samen met dokter Willy Peers. Deze geëngageerde gynaecoloog groeide uit tot een belangrijke figuur in de Belgische strijd voor abortus uit het strafrecht en werd in 1973 gearresteerd voor het uitvoeren van abortussen.²² De Marie Mineurs boden niet alleen concrete hulp – wat een zware en belastende opdracht bleek – maar namen ook deel

---

²¹ AVG, Interview J. Vercheval door C. Marissal, La Louvière, 28 oktober 2010.

²² Willy Peers, in 1959 aangesteld tot adjunct-directeur van het provinciaal centrum voor gynaecologie en verloskunde van Namen, maakte geen geheim van de abortussen die hij uitvoerde, wat leidde tot zijn aanhouding in 1973. Over Willy Peers: A. Botquin en M. Hanotte ed., *Willy Peers: un humaniste en médecine* (Bergen 2001).

aan bewustmakingsacties. Met hun vriendinnen van Dolle Mina, GALF en FLF kwamen ze op straat om hun woede uit te schreeuwen, bijvoorbeeld tijdens de Internationale dag voor vrije abortus op 21 en 22 november 1971. In 1973 sloten ze aan bij het Comité Peers, dat een dertigtal organisaties verenigde rond de eis van abortus uit het strafboek. Datzelfde jaar schreven ze de brochure *Ce que nous, les femmes, nous pensons*, die breed werd verspreid in Charleroi, Luik en Brussel. Talrijke organisaties sloten aan bij de strijd voor vrije abortus, die pas in 1990 resultaat zou opleveren. De beweging groeide en structureerde zich, en midden jaren zeventig ontstonden in verschillende steden centra waar vrouwen een abortus konden krijgen in medisch en psychologisch verantwoorde omstandigheden. Voortaan kon Marie Mineur vrouwen die dringend hulp nodig hadden gemakkelijker doorverwijzen. De organisatie bleef betogen en pleiten voor een wetswijziging, en aanwezig op de vele protestacties tijdens de jaren zeventig.

Gedeeltelijk succes

Alhoewel de vastberadenheid en actiebereidheid van Marie Mineur indruk maakten, waren de acties slechts ten dele een succes. De sociale strijd die de Marie Mineurs voerden in bedrijven was vaak een hopeloze onderneming, met name bij sluitingen of herstructureringen. Wel slaagden ze er met hun spontane en vinnige acties in om de arbeidsters bewust te maken van hun rechten en kregen ze de vakbonden zover dat ze hun eisen en de verdediging van de werkneemsters overnamen. In de strijd voor vrije abortus boden Marie Mineur en andere feministes niet alleen hulp aan vrouwen in nood, maar legden ze ook eigen accenten. Ze eisten voor vrouwen het recht om zelf over hun lichaam te beslissen, ze radicaliseerden de eisen en brachten ze resoluut in de openbare ruimte. Ondanks de successen boette de beweging na verloop van tijd in aan kracht. De economische crisis maakte een einde aan het tijdperk van revolutionaire dromen en bij de kleine groep vrouwen die alle activiteiten organiseerde trad vermoeidheid op. De beweging versnipperde, één voor één verdwenen de groepen die begin jaren zeventig tot stand waren gekomen, nieuwe organisaties zagen het

licht. De feministes van de ‘tweede golf’ lieten de vrouwenzaak evenwel niet los en engageerden zich in nieuwe projecten. Zo verging het ook de Marie Mineurs. Hun acties genoten de sympathie en welwillendheid van de arbeidsters, maar slechts enkelen van hen sloten echt aan bij de beweging, die het werk bleef van enkele gedreven vrouwen. Al in 1975 stelde Jeanne Vercheval vast:

Ik probeer nu bijna vijf jaar om feministe te zijn in het arbeidersmilieu. Sinds twee jaar zit ik tussen twee stoelen. Zonder organisatie of structuur leiden de Marie Mineur een kwijnend bestaan. De arbeidsters sluiten beter niet aan bij een groep die hen zou marginaliseren ten aanzien van hun werkmakkers.²³

In december 1978, de Marie Mineurs hadden hun werk stopgezet, sprak ze haar ontmoediging uit:

Bij Marie Mineur hebben we weinig militante slagkracht, onze acties kosten veel tijd en geld. We zouden moeten structureren, organiseren, de nieuwelingen politieke vorming geven... Sinds anderhalf jaar komen we niet meer op straat (...). We hebben de vruchten van onze actie niet kunnen plukken. De vrouwen moeten worden georganiseerd. Ik ben niet zeker dat we daar de politieke, materiële, morele kracht voor hebben.²⁴

Uiteindelijk waren de Marie Mineurs een marginaal fenomeen, ze kregen soms zelfs het verwijt roekeloos te zijn. ‘We stoorden. We hadden geen enkele steun. Ze vonden ons onverantwoordelijk’, zei Jeanne Vercheval enkele jaren later.²⁵ Enkele Marie Mineurs vervoegden zich bij vakbondsorganisaties. Anderen zetten zich in 1977 in voor de oprichting van het vrouwenhuis van La Louvière, waar vrouwen onder meer advies konden krijgen over hun rechten

---

²³ Uittreksel uit een brief van JVV aan feministische vriendinnen (onder wie Marie Denis), 1975. Zoals geciteerd in M. Denis, *Dis Marie... c'était comment rue du Méridien 79?* (Voyelles 1980) 164.

²⁴ J. Vercheval, ‘Et moi, et moi ... (où est le temps de l'irresponsabilité ... ?)’, *Cahiers du GRIF* 23/24 (1978) 70.

²⁵ AVG, Interview J. Vercheval door C. Jacques, 10 augustus 1993.

inzake werkloosheid en sociale zekerheid. In 1979 lag een Marie Mineur aan de basis van een vluchthuis voor mishandelde vrouwen. Ook Jeanne Vercheval begon na enkele maanden rust aan een nieuw avontuur, de uitgave van *Voyelles*, een feministisch tijdschrift voor een breed publiek. Het spontane feminisme van begin jaren 1970 nam nieuwe vormen aan.

Al bij al blijven de Marie Mineurs een origineel initiatief, met hun feminisme in arbeiderskringen. Ze vertelden andere feministes over hun eigen werkervaringen, gaven hen een minder theoretische visie op de sociale kwestie mee en weigerden terzelfdertijd fel elke neerbuigende welwillendheid ten opzichte van de arbeidersklasse. In 1976 schreef Jeanne Vercheval:

Ik wilde tonen dat veel vrouwen die ik ken op zijn, dat ze de woorden niet vinden om dat te zeggen, dat ze het vaak ook niet goed kunnen overdenken, en nochtans voelen ze sterk, kennen ze veel leed en veel angst.²⁶

Marie Mineur diende als doorgeefluik van ideeën, en aangezien de jonge linkse feministes de legitimiteit van de klassenstrijd erkenden, gebeurde dat in goede verstandhouding en vanuit wederzijds respect. Van hun kant brachten de Marie Mineurs arbeidsters in contact met radicale feministische eisen, eisen die slechts moeizaam werden verwoord en verdedigd door de traditionele arbeidersbeweging. Marie Mineur versterkte op die manier, weliswaar in beperkte mate, het pleidooi voor seksegelijkheid in een sociaal milieu waarin ongelijke sekseverhoudingen nog sterk aanwezig waren.

---

²⁶ J. Vercheval, 'Dire brouillon', *Cahiers du GRIF* 12 (1976) 20.